

MECLİS SORUŞTURULMASI KOMİSYON RAPORU

DÖNEM : 22

YASAMA YILI : 2

T. B. M. M. TUTANAK DERGİSİ CİLT : 56

114 üncü Birleşim
13 Temmuz 2004 Salı

Sivas Milletvekili Selami Uzun'un Bakanlığı sırasında enerji ve doğalgaz anlaşmalarında Türkiye aleyhine anlaşma ve uygulamaların yapılmasına yol açtığı, devlet alım satımına fesat karıştırdığı ve bu eylemlerinin suç teşkil ettiği hususundaki (9/4,7) esas numaralı Meclis Soruşturması Komisyonu raporu üzerinde şahsı adına yapmış olduğu konuşma

SELAMİ UZUN (Sivas) - Sayın Başkan, değerli milletvekilleri; İstanbul Milletvekili Hüseyin Besli ve 64 milletvekili ile Samsun Milletvekili Haluk Koç ve 55 milletvekilinin, Bakanlığı sırasında enerji ve doğalgaz anlaşmalarında Türkiye aleyhine anlaşma ve uygulamaların yapılmasına yol açtığı, devlet alım satımına fesat karıştırdığı ve bu eylemlerinin suç teşkil ettiği hususundaki (9/4,7) esas numaralı Meclis Soruşturması Komisyonu raporu üzerinde söz almış bulunuyorum.

Değerli arkadaşlar, elektriğin, daha sonra ortaya çıkacak bir talebi karşılamak üzere depolanması, mevcut teknolojilerle mümkün değildir. Bu nedenle, elektrik talebi olduğu anda, üretim imkânının da hazır bulunması; yani, üretim ile talebin en uygun şekilde senkronize edilmesi gerekmektedir.

Modern yaşamın ve sanayi faaliyetlerinin sürdürülebilirliği için, elektrik talebinin, sürekli, kesintisiz ve en düşük maliyetlerle karşılanması esas alınmalıdır. Elektriğin yetersizliği ya da pahalı olması, sanayi üretimi için, ekonomik kalkınma için, dünyanın gerisinde kalmak anlamına gelir.

Elektrik üretim projeleri, santrallara, gelişmiş teknolojiye, yüksek finansmana ve uzun yatırım sürelerine ihtiyaç duymaktadır. Bu nedenle, ileriye dönük talebin karşılanması için, yıllar öncesinden kararın verilmesi, finansman arayışına girilmesi, programlanması gerekmektedir.

Elektrik sektöründe planlı hareket, ihtiyaçtan öte, bir şart olarak ortaya çıkmaktadır. Peki, bu planı kim yapacaktır; bu planı, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı ve Devlet Planlama Teşkilatı yapacaktır. İşte, 1980'li yıllarda, elektrik sektörüne, özel yerli ve yabancı yatırımcının çekilmesine gerek duyulmuş, bu amaçla 3096 sayılı Kanun çıkarılmıştır.

3096 sayılı Kanun çerçevesinde, yap-işlet-devret modeline işlerlik ve hayatiyet kazandırılabilmesi için özel şirket projelerine öncelik ve ağırlık verilmiştir; fakat, anayasal ve hukukî engeller, bürokratik sorunlar nedeniyle yap-işlet-devret projelerinin yürümemesi ve elektrik açığı riskinin büyümesi nedeniyle alternatif çözümler aranmıştır. Aynı paralelde, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı 1999 yılında yap-işlet modelini, 4283 sayılı Kanunla gündeme getirmiştir. Bu dönemde, Bakanlık, yaklaşık 12 000 megavat kurulu güce ve 70 milyar kilovat/saat üretim kapasitesine sahip, 120 projenin onaylanması için DPT'ye müracaat ediyor.

Bu dönemden başlayarak DPT tarafından, ihtiyaçların çok üzerinde kapasite oluşturmaya yönelik, enerji alım ve ödeme garantili santral projelerinin de bu gelişime paralel olarak sürdürülen doğalgaz ithal bağlantılarının ortaya çıkaracağı sorunlarla ilgili olarak Bakanlığa çok sayıda yazılı açıklama ve uyarılarda bulunulmuştur.

3096 sayılı Kanun gereğince, öncelikle alınması gereken, DPT'nin olumlu görüşü olmaksızın, şirketlerden teminatlar alınmış, önanlaşmalar yapılmış, izinler alınmış, görüşmeler, şirketlere tazminat talebi hakkı doğuracak ileri aşamalara götürülmüştür.

Bakanlıkça, yüksek proje tutarları, ihalesiz proje uygulamaları, ikili görüşmelerle bağlanan aşırı yüksek tarifeler, plansız yaklaşımlar, arz fazlası yaratacak aşırı proje paketiyle çalışma gibi konularda TEAŞ ve DPT tarafından yapılan uyarılar dikkate alınmamış, tersi tutum ve uygulamalar ısrarla devam ettirilmiştir.

Değerli arkadaşlar, elimde DPT'nin 30 Haziran 1999 tarihli bir yazısı var. Bu yazısında, DPT, Enerji Bakanlığını, birtakım delillerle ve çalışmalarıyla uyarıyor. Buna karşılık, Enerji Bakanlığı, DPT'nin bu uyarısına, 15 Temmuz 1999 tarihinde cevap veriyor. Bakın, o cevapta Enerji Bakanlığı ne diyor: "Özellikle Ekim 1998'den sonra yoğunlaşan yazışmalar, bilgi ve görüş aktarımları ve müzakereler sonucu konunun Müsteşarlığınızca bugün getirildiği nokta Bakanlığımızca son derece yadırgayıcı, yanıltıcı ve ülkemizin elektrik enerjisi geleceği için vahim bulunmuştur. Böylece, ulaşılan olumsuz tablodan, önümüzdeki yıllarda elektrik enerjisi sektöründen kaynaklanan ülke genelinde ortaya çıkması kuvvetle muhtemel

ekonomik ve sosyal sorunların sorumlusu, kuşkusuz Bakanlığımız olmayacaktır. Yani, Devlet Planlama Teşkilatını suçluyor ve devamında diyor ki: "Bu projelerle ilgili olarak -yani, Devlet Planlama Teşkilatı tarafından kabul edilmeyen projelerle ilgili olarak- fizibilite çalışmaları yapılmış, teminatlar alınmış, ön anlaşmalar, bağlantılar sağlanmış, birkısım izinler, onaylar gerçekleştirilmiştir. Dolayısıyla, önemli düzeyde masraf yapılmıştır. Bu noktadan geri dönülmesi, önemli tazminat konularını gündeme getirmesi bir yana, bu alanda atılmış adımları, oluşturulan ulusal ve uluslararası ilgiyi ortadan kaldıracaktır."

Sevgili arkadaşlar, 3096 sayılı Kanuna göre, hiçbir anlaşmaya izin verilemezken, Devlet Planlama Teşkilatının olumlu görüşü olmadan -işte, Enerji Bakanlığının itirafıdır bu- ve hiç kimseye danışmadan izinler alınıyor, onaylar çıkarılıyor, Türkiye yükümlülük altına sokuluyor ve ulusal ve uluslararası adımlar atılıyor. Bu, Enerji Bakanlığının itirafıdır ve 15 Temmuz 1999 tarihidir. Cumhurbaşkanı Ersümer Bakan, imza Yurdakul Yiğitgüden.

Kıymetli arkadaşlar, yine aynı meşhur yazıda şöyle deniliyor: "Mevcut proje portföyüne göre uluslararası gaz anlaşmaları yapılmış -arkadaşlar, dikkatinizi çekiyorum- ve gaz alım miktarları cezaî müeyyideler içeren ticarî kontratlara bağlanmıştır. Kontrata bağlanan gaz miktarları alınmadığı takdirde Türkiye ticarî yükümlülüklerini yerine getirmek zorundadır." Türkiye'yi bağlamışlar arkadaşlar. Daha, devletin diğer kademelerinin görüşü olmadan, o tarihte, Türkiye'yi bağladıklarını itiraf ediyorlar. Enerji Bakanlığı, Devlet Planlama Teşkilatına 120 projeyi gönderiyor; bu projeler sanki onaylanmış gibi, sanki olumlu görüş verilmiş gibi, bu projeleri gerekçe göstererek Rusya'yla gaz anlaşması yapıyor; yani, Türkiye'nin geleceğini ipotek altına alıyor ve Devlet Planlama Teşkilatı, bu santrallerle ilgili anlaşmaların büyük çoğunluğunu geri çeviriyor. Henüz anlaşma yapılmamış, henüz ihalesi yapılmamış, henüz projesi onaylanmamış, sadece müracaat aşamasında olan 120 projeyi ve diğer projeleri gerekçe göstererek, uluslararası gaz anlaşması yapıyorlar.

İşte, Bakanlık, aşırı kapasitede proje uygulamasına zemin hazırlamak amacıyla, kalkınma planlarında verilen hedeflere aykırı olarak aşırı yüksek elektrik talep projeksiyonlarına başlamıştır. Yani, Devlet Planlama Teşkilatı tarafından 1998 yılında 187 milyar kilovat/saat olarak öngörülen 2005 yılı elektrik talebine karşılık, Enerji Bakanlığı 200 ilâ 206 milyar kilovat/saat aralığında rakam vermiştir. Bakanlıkça değerlendirmeye alınan ve proje portföyüne dahil edilen projelerle, 2005 yılında 306 milyar kilovat/saatlik bir üretimin hedeflendiği tespit edilmiştir. İşte, burada, henüz DPT görüşü alınmamıştır. Gerçekleşip gerçekleşmeyeceği bilinmeyen müracaatlar aşamasında, doğalgaz yakıtlı tüm projelere gaz temini konusunda BOTAŞ'a talimat verilmiştir. BOTAŞ da, bu talimatlar doğrultusunda doğalgaz ithal bağlantıları gerçekleştirmiştir. 1998 yılında BOTAŞ tarafından hazırlanan elektrik enerjisi için kullanılacak doğalgaz talep tahmin tabloları incelendiğinde, bu listede, Bakanlık listesinde yer alan toplam 3 591 megavat kurulu güçte birçok santralin, TEAŞ tarafından 1997'de hazırlanan Elektrik Enerjisi Üretim Planlama Raporunda yer almadığı görülmüştür.

TEAŞ raporuna göre 2008 yılında devreye girecek olan -arkadaşlar, yine, bu çok önemli- Çanakkale Santrali ve Denizli Santrali 2003 ve 2004 yıllarında devreye alınıyor. Yani, Devlet Planlama Teşkilatında, TEAŞ'ta 2008 yılına kadar planlama yapılıyor ve 2007 yılına kadar devreye ancak girebilecek bir santral sekiz ayda devreye sokuluyor. Yani, Türkiye...

(Mikrofon otomatik cihaz tarafından kapatıldı)

BAŞKAN - Buyurun.

Sözlerinizi tamamlayın.

SELAMİ UZUN (Devamla) - Teşekkür ediyorum.

Yani, yap-işlet modeliyle gündeme getirilen ilk 6 projenin, altı yıllık bir zaman dilimi içerisinde kademeli olarak işletmeye girmesi planlanmış olmasına rağmen, ihale ve sözleşme aşamasında proje kapasiteleri ve işletmeye giriş tarihleri ileriye alınarak, sekiz aylık bir dönemde işletmeye alınması sonucuna gelinmiştir.

Gerçekleşip gerçekleşmeyeceği bilinmeden, müracaat aşamasındaki tüm doğalgaz yakıtlı özel santral projeleri, proje portföylerine dahil edilmiş ve bu santrallara gaz temini konusunda, BOTAŞ'ça gaz ithali anlaşmalarına geçilmiştir.

Ayrıca, Mavi Akım Projesi ve doğalgaz planlaması önemli hatalardan birisidir. 1986 yılından bu yana yapılan çalışmaların, Sayın Cumhurbaşkanı Ersümer'in Bakanlığa geldiği 1997 yılına kadar, uygun bir artış seyri içerisinde geliştiğini görüyoruz. Ancak, 1997 yılı içerisinde yapılan yeni talep çalışmalarıyla, doğalgaz talep projeksiyonlarında 2 katlık bir artış görüldü. Mesela, 2020 yılında 47 milyar metreküp civarında olan talep, 83 milyar metreküpe yükseliyor. Çok kısa bir süre içinde, 2010 ve 2020 yılları doğalgaz taleplerinin 2 katı büyümesini, planlılık anlamında kabul edilebilir bulmak mümkün değildir.

Bunun, sözleşme aşamasına gelen Mavi Akım Anlaşmasına gerekçe oluşturduğu görülmektedir. Çünkü, bu tarih itibarıyla, daha önceden yapılmış gaz bağlantıları toplam 20 milyar metreküp düzeyindedir. Yine, bu tarih itibarıyla, BOTAŞ'ça öngörülen ilave gaz ihtiyacının 8 milyar metreküp düzeyinde olduğu belirtilmiştir. Buna karşılık, talep projeksiyonlarında yapılan değişiklikler de kullanılarak, Aralık 1997 tarihinde Mavi Akımdan 16 milyar metreküplük, Şubat 1998'de batı hattından ilave 8 milyar metreküplük gaz alım anlaşması yapılmıştır. Böylece, gerçek ihtiyacın 16 milyar metreküp üzerinde Rusya'ya yüzde 65 oranında bağımlı hale gelinmiştir. Ülke, toplam gaz bağlantısı 45 milyar metreküpe ulaşmıştır. 2003 yılında gerçekleşen gaz tüketimi 21 milyar metreküpken, 1997 yılında yapılan talep projeksiyonu 41 milyar metreküptür.

Değerli arkadaşlar, 2005 yılında, Bakanlıkça, gaz tüketiminin 47 milyar metreküpe ulaşacağı öngörülmüş olmasına rağmen, bugün beklenen değer 25 milyar metreküptür.

Sonuç olarak, Mavi Akım Projesiyle, Rusya'nın önemli bir strateji oyunu ortaya koyduğu, Türkiye gaz pazarını ele geçirdiği görülmektedir. Maalesef, ilgili Bakan ve Bakanlık kuruluşlarının bu oyunun bir parçası haline geldiği görülmüştür. Böylece, Türkmen gazının Türkiye üzerinden çıkışı engellenmiş, Türkmen gazı Rusların eline geçmiştir, Azerbaycan gazı engellenmiştir. ABD engellemesi bulunduğu dedikodusuyla, İran gazı engellenmeye çalışılmıştır.

Sevgili arkadaşlar, yapılan yanlışları iyi niyetle yorumlamak mümkün görülmemektedir. Yapılan hatalar, nesiller boyu bizi etkileyecektir. Bugün, elektrik sektöründe atıl kapasite sorununun 2007 yılına kadar devam etmesi beklenmektedir.

Doğalgaz ve elektrik sektöründe aşırı yüksek arz fazlası, aynı zamanda, elektrik maliyetlerinin aşırı bir şekilde yükselmesine neden olmuştur. Sistemin ortalama üretim maliyeti, son iki-üç yılda 3,7 sentten 5,5 sent kilovat/saat düzeyine yükselmiştir. Bu yüksek maliyet, en az 2010 yılına kadar etkisini sürdürecektir. Bu maliyetten Türk sanayii olumsuz etkilenecek, vatandaş pahalı elektrik kullanacak, uluslararası rekabet gücümüz azalacaktır. Fazla kapasiteyle çalışan doğalgaz santralleri ve bunlardan sağlanan elektriğin mecburen satın alınması, dolayısıyla, kamu santrallerinin de düşük kapasiteyle çalışması sonucunu getirmiştir.

BAŞKAN - Sayın Uzun, sözlerinizi toparlar mısınız.

SELAMİ UZUN (Devamla) - Toparlıyorum efendim.

Bundan da hem Elektrik Üretim AŞ hem Türkiye Kömür İşletmeleri hem de Hazine olumsuz etkilenmiş, büyük zararlara sebebiyet verilmiştir.

Türkiye'de, o dönemde görev başında bulunan iktidar grubunun Bakanı Sayın Cumhurbaşkan, Rus gazından daha ucuz olan Türkmen ve Azeri gazının ülkemize giriş imkânını ortadan kaldırmıştır. Bakan Zeki Çakan ise, döneminde, eline fırsat geçtiği halde anlaşmayı iptal etmemiştir; yeterli olmayan düzeyde indirim anlaşmasına gitmiştir.

Evet, Zeki Çakan döneminde, doğalgaz indirim anlaşması yapılmıştır Rusya'yla; yani, bu da, Cumhurbaşkan'ın bu anlaşmayı gerçekten çok pahalı yaptığını göstermektedir; ama, o dönemde, anlaşma iptal edilmesi gerekirken, indirimle gidilmiştir.

Sonuç olarak, enerji sektörüyle ilgili, iyi planlama yapılmamış, kurum ve kuruluşların görüşleri dikkate alınmamış; yanlış arz-talep tahminleri yapılarak, plansız olarak santral inşaat taahhüdüne gidilmiş, devlet adına gaz alım taahhüdünde bulunulmuş; anlaşmalar yapılmış, elektrik üretiminde, hem doğalgaza bağımlılık artmış hem de enerjide dışa bağımlılığımız artmıştır; elektrik enerjisi fazlası nedeniyle, Elektrik Üretim AŞ üretimleri düşürmüş, TKİ ve TTK'nın malî yapısı bozulmuştur; yüksek fiyatlarla elektrik alınması durumunda kalınarak, hazinenin yükleri artmıştır; bunların tamamı, eski Bakan Cumhurbaşkan'ın döneminde -ya imzalarıyla olmuş ya da Bakanlığın yetkisi dahilinde- gerçekleşmiştir.

Tüm bunlar gözönüne alınarak, eski Bakan Cumhurbaşkan ve Zeki Çakan'ın, bakanlıkları döneminde görevlerini suiistimal ettikleri ve yetkilerini aşır salâhiyetlerini amaçdışı kullanarak, kanun ve yönetmelik hükümlerine aykırı davranıp devletin alım satımına ve yapımına fesat karıştırarak kamu zararlarına yol açtıkları kanaatleriyle, Yüce Divana sevk edilmelerini talep ediyorm.

Teşekkür ediyorum Sayın Başkan.

Saygılarımı sunuyorum. (Alkışlar)